

การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และการพัฒนาเมืองเลย ระหว่างปี พ.ศ. 2498-2524

The visit to the people of King Bhumibol Adulyadej and development in Loei During 2498-2524 BE.

นพพล แก่งจำปา* Nuppon Gangjumba

บทคัดย่อ

บทความนี้อธิบายถึงการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในปี พ.ศ. 2498 ว่าเป็นแรงกระตุ้นสำคัญในการพัฒนาในเมืองเลย และนำพาความเจริญรุ่งเรืองมาสู่จังหวัดเลยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ทั้ง ถนน ไฟฟ้า การสาธารณสุข การศึกษา ฯลฯ ซึ่งการพัฒนาเหล่านี้สอดคล้องกับทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่เมืองเลยมีอยู่มากจนได้เป็นอย่างดี กระทั่งส่งผลให้จังหวัดเลยกลายเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูงที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศและภาคอีสาน และเป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวที่ต้องการเข้าไปเที่ยวชม

คำสำคัญ: การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎร, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, เมืองเลย

Abstract

This article discusses the visit to the people of King Bhumibol Adulyadej in 1955 as a major impetus for development in Loei. And bring prosperity to Loei. In particular, the development of basic infrastructure such as road, electricity, public health, education, etc. These developments are consistent with tourism resources in the city of Loei is very well. As a result, Loei Province has become one of the top tourist destinations in the country and Isan. And a tourist destination to visit.

KeyWords: *the visit to the people of King Bhumibol Adulyadej, King Bhumibol-Adulyadej, Loei City*

*อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

*Lecturer, Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

บทนำ

เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า นับตั้งแต่วันที่ 13 เดือนตุลาคม ปีพุทธศักราช 2559 อันเป็น
ห้วงเวลาแห่งการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ความโศก
เศร้าอาดูรได้แผ่ปกคลุมพสกนิกรชาวไทยไปทุกหมู่เหล่า เนื่องด้วยตลอดระยะเวลา 70 ปี
ที่พระองค์ทรงครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 แห่งราชวงศ์จักรี พระองค์
ทรงมีพระวิริยะอุตสาหะ ทุ่มเทพระสติปัญญา และตราตรำพระวรกายอย่างมีรู้จัก
เหน็ดเหนื่อย เพื่อช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนชาวไทยให้มีความสุข และ
สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างเข้มแข็ง

ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ผู้เขียนประสงค์เสนอเรื่องราวเกี่ยวกับพระราช
กรณียกิจเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรของพระองค์ท่านที่ส่งผลต่อการพัฒนาและความ
เจริญก้าวหน้าของจังหวัดเลย จังหวัดเลยฯ แห่งหนึ่งในภาคอีสาน เพื่อสดุดีพระเกียรติ และ
ตอบแทนพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่านในฐานะพสกนิกรชาวไทยและนักวิชาการคน
หนึ่ง

ในอดีตที่ผ่านมาแม้มีงานศึกษารวบรวมพระราชกรณียกิจเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยม
ราษฎรของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชอยู่แล้ว ตัวอย่างเช่นหนังสือ
“ทำเป็นธรรม” ของเกษหลง สนิทวงศ์ ณ อยุธยา โดยความตอนหนึ่งของหนังสือกล่าวว่า
(เกษหลง สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. 2542: 95)

“สรุปแล้วการเสด็จไปทรงเยี่ยมราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือทำให้สองพระ
องค์ทรงปิติที่ได้พบเห็นราษฎร ได้รับสั่งสนทนากับราษฎรถึงการครองชีพ ความต้องการที่
แตกต่างกันของแต่ละตำบล ตลอดจนทรงซักถามข้าราชการที่ปกครองแต่ละจังหวัดนั้นๆ
และทั้งสองพระองค์ก็ทรงช่วยกันเก็บข้อมูลต่างๆ ไว้จนหมดสิ้น ถ้าเป็นปัจจุบันข้อมูลเหล่านั้น
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงเก็บเข้าเครื่องคอมพิวเตอร์อย่างมีระเบียบเป็นหมวด
หมู่อย่างที่ทรงทำมาแล้วหลายๆ เรื่อง”

อย่างไรก็ตามงานชิ้นดังกล่าวเป็นเพียงการบันทึกรวบรวมรายละเอียดการเสด็จ
พระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรเท่านั้น มิได้อธิบายถึงผลกระทบของพระราชกรณียกิจของ
พระองค์ท่านต่อพื้นที่และผู้คนที่พระองค์ท่านเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมากนัก ซึ่งบทความ
นี้จะอธิบายถึงการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรของพระองค์ท่านว่าเป็นแรงกระตุ้นสำคัญ
ในการพัฒนาเมืองเลย และนำพาความเจริญรุ่งเรืองมาสู่เมืองเลยอย่างไม่เคยปรากฏมา
ก่อน

“เมืองเลย” ก่อนการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

“...เลยเป็นชื่อของจังหวัดๆ หนึ่ง ซึ่งดูตามแผนที่สยามแล้ว จะเห็นต้องอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมากเพื่อนต่างจังหวัดไม่ค่อยรู้จักชื่อของจังหวัดเลย คล้ายๆ กับประเทศต่างๆ ไม่ค่อยรู้จักประเทศสยามเราอันนั้น เพราะเหตุว่าจังหวัดเลยเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในหุบเขา มีภูมิลำเนาประกอบไปด้วยป่าดิบ มีไข้ป่าชุกชุม คนต่างถิ่นที่เข้าไปในจังหวัดนั้นใหม่ๆ โดยมากมักเป็นไข้ไม่มากก็น้อย และถ้าไม่หายก็ตายเช่นกัน จึงทำให้จังหวัดเลยเป็นไข้ปีเรียขของประเทศสยาม ข้าราชการสมัยก่อนเมื่อได้ทราบข่าวว่า ตนจะถูกย้ายไปประจำอยู่จังหวัดเลยแล้ว มักขวัญหนีดีฝ่อ บางรายถึงกับลาออก (ข้าพเจ้าไม่เข้าใจว่าเพราะกลัวเกินไปละครมัง สมัยนั้นข้าราชการจึงมักตายด้วยไข้) ข้าราชการต่างถิ่นซึ่งไปประจำอยู่จังหวัดนั้น โดยมากพากันเข้าใจว่ารัฐบาลเนรเทศตน และเนื่องจากเหตุที่เข้าใจผิดเช่นนี้ จังหวัดเลยจึงไม่เจริญ ไม่มีแสงสว่างพอที่ท่ามกลางซึ่งเป็นเพื่อนร่วมชาติจะมองเห็นอวัยวะภายในของจังหวัดเลยได้ว่ามีสภาพเป็นอย่างไร...” (บุญมา เสริฐศรี. 2539: 137)

ถ้อยความข้างต้น คือปาฐกถาของนายบุญมา เสริฐศรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของจังหวัดเลยคนแรกที่บรรยายทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2477 ซึ่งบุญมาได้เน้นย้ำถึงความไม่ “เจริญ” ในลักษณะต่างๆ ของจังหวัดเลยที่สะท้อนภาพของเมืองเลยก่อนการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในปี พ.ศ. 2498 ได้เป็นอย่างดี

นับตั้งแต่เมืองเลยได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็น “เมือง” ในปี พ.ศ. 2396 เป็นต้นมา เมืองเล็กๆ ที่อุดมไปด้วยขุนเขากระทั่งได้รับสมญานามว่า “เมืองแห่งทะเลภูเขา” “แห่งนี้ได้พัฒนาการแปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขปัจจัยแวดล้อมอย่างหลากหลายและซับซ้อน อย่างไรก็ดีตามด้วยภูมิศาสตร์ที่ตั้งที่ห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจ และข้อจำกัดของระบบราชการ ดังที่บุญมา เสริฐศรี ได้อธิบายไว้ข้างต้น ส่งผลให้ความเจริญของเมืองเลยเป็นไปอย่างช้าๆ สะท้อนผ่านการขยายตัวของชุมชนในเขตเมืองที่เกาะเกี่ยว กระจุกตัวอยู่แต่เพียงพื้นที่ราชการเท่านั้น

ดังจะเห็นได้จากภายหลังการปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาลเป็นต้นมา ระบบราชการสมัยใหม่ จำเป็นต้องมีหน่วยงานในการบริหารแยกส่วนงานกัน นับตั้งแต่ที่ว่าการเมือง โรงเรียน โรงพยาบาล คลุก ตลอดจนสถานที่ราชการอื่นๆ เมื่อเกิดสถานที่ราชการขึ้น การขยายตัวของชุมชนเริ่มสัมพันธ์กับสถานที่ตั้งของสถานที่เหล่านี้ สืบเนื่องมาจนถึงปี พ.ศ. 2479 ได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลเมืองเลยขึ้น (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 53. 2479) การ

กำหนดเขตเทศบาลดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความแตกต่างระหว่าง “ตัวเมืองเลย” กับชนบทรอบนอก กระทั่งเป็นเหตุให้เมืองเลยกลายเป็นศูนย์กลางของจังหวัด ในช่วงเวลาต่อมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดถนนที่ใช้สัญจรกันในตัวเมือง และเริ่มการวางผังเมืองอย่างเป็นระบบ

ถนนสายหลักที่ใช้สัญจรภายในเมืองเลยนั้นมีชื่อคล้องจองกัน เริ่มจาก ถนนเจริญรัฐ (เส้นทางที่รัฐทำให้เจริญ) ซึ่งเป็นถนนที่เลียบริมแม่น้ำเลยตามแนวทิศใต้-เหนือ ถนนพิพัฒน์มงคล (ความเจริญที่เป็นมงคล) ที่ทอดตัวจากแม่น้ำเลยไปทางทิศตะวันตกไปเชื่อมกับถนนมะลิวรรณ ถนนสถลเชียงคาน (เส้นทางไปเชียงคาน) ที่ทอดตัวจากกุดป่องไปทางทิศเหนือไปตัดกับถนนพิพัฒน์มงคล ข้ามลำน้ำหามานแล้วไปสิ้นสุดที่ ถนนเลย-เชียงคาน ถนนสำราญวิถี (เส้นทางไปดีแล้ว) เป็นถนนเลียบบกุดป่อง ไปทางทิศตะวันตกและสิ้นสุดที่วัดพานาฮุง หรือวัดวิเวกธรรมคุณ ถนนสายนี้มักถูกใช้ในการเดินศพนักโทษจากคุก ซึ่งเคยตั้งอยู่โรงเรียนอาชีวะเลยในปัจจุบันไปทั้งที่ป่าช้าวัดวิเวกธรรมคุณ จึงเรียกถนนนี้ว่าสำราญวิถีหรือทางไปดี และถนนคีรีรัฐ (เส้นทางไปภูเขา) ทอดตัวเลียบริมฝั่งซ้ายลำน้ำหามานแล้วไปสิ้นสุดที่แขวงทางเมืองเลยที่ตั้งอยู่บนเนินสูง ซึ่งการตั้งบ้านเรือนของผู้คนจะกระจายตามแนวถนน โดยเฉพาะบริเวณถนนเจริญรัฐที่จะมีความหนาแน่นมากที่สุด (นพพล แก่งจำปา และคณะ. 2558: 94-98)

แม้กระนั้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวไม่ส่งผลสะท้อนหรือสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อเมืองเลยถึงขั้นพลิกฝ่ามือ ความเจริญของเมืองเลยเป็นไปอย่างช้าๆ ซึ่งการกระจายตัวของเมืองในช่วงเวลานี้ ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณถนนเจริญรัฐตามสถานที่ราชการขยายตัวขึ้น ทำให้เมืองเลยเป็นเมืองที่ไม่ใหญ่โตนักเมื่อเทียบกับอีกหลายเมืองในภูมิภาคเดียวกัน กระทั่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงมีพระมหากรุณาเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรจังหวัดเลย ในปี พ.ศ. 2498

การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรเมืองเลยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ. 2498

การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญประการหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยเริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2495 ที่เสด็จเยี่ยมราษฎรตามหมู่บ้านต่างๆ ในจังหวัดภาคกลางเป็นการส่วนพระองค์ได้ทรงทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ตลอดจนปัญหาต่างๆ ของราษฎร หลังจากนั้น ระหว่างวันที่ 2-20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2498 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงใช้เวลาในการเสด็จเยี่ยม

ราษฎรในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นครั้งแรก และนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในแต่ละภูมิภาคได้ทรงปฏิบัติเป็นประจำเป็นประจำ (ชนิตา ชิตบัณฑิต. 2554: 69-70)

สำหรับจังหวัดเลยนั้นได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช โดยพระองค์พระราชทานพระราชดำริในโครงการต่างๆ เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและเสด็จมาปฏิบัติพระราชภารกิจตลอดจนเยี่ยมพสกนิกรชาวเลยหลายครั้ง¹ ซึ่งในบทความนี้จะเน้นการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรชาวจังหวัดเลยครั้งแรก ระหว่างวันที่ 6-7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2498 โดยข่าวการเสด็จมาครั้งนี้ยังความปิติยินดีและปลาบปลื้มแก่ชาวเลยโดยถ้วนหน้า มีรายละเอียดดังนี้

ในวันที่ 6 พฤศจิกายน เวลาเช้าตรู่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯออกจากศาลากลางจังหวัดขอนแก่นที่ประทับแรม ไปประทับเฮลิคอปเตอร์ที่กองทัพอากาศจัดถวายที่สนามหน้าโรงเรียนสนามบิน จังหวัดขอนแก่น เพื่อเสด็จขึ้นยอดภูกระดึงท่ามกลางประชาชนที่เฝ้าส่งเสด็จอย่างหนาแน่น

บนภูกระดึงเสด็จพระราชดำเนินลงจากเฮลิคอปเตอร์พระที่นั่ง นายเทียม คมกฤษ อธิบดีกรมป่าไม้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท กราบบังคมทูลถวายรายงาน หลังจากนั้นทั้งสองพระองค์เสด็จขึ้นทรงช้างประทับทอดพระเนตรภูมิประเทศอันสวยงาม สัตว์และพันธุ์ไม้บนภูกระดึงที่แปลกตา โดยมีนายทองหนัก สุวรรณสิงห์ ประธานสภาจังหวัดเลย ทำหน้าที่เป็นคนช้างพระที่นั่ง จากการสัมภาษณ์คุณทองหนักซึ่งเป็นลูกชายนายทองหนัก เล่าถึงเหตุการณ์ช่วงเวลาดังกล่าวไว้ว่า (ทอง สุวรรณสิงห์. 2557: สัมภาษณ์)

“...ในระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้มีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ หมายกำหนดการเสด็จฯเยี่ยมราษฎรในจังหวัดเลย และมีหมายกำหนดการทอดพระเนตรทัศนียภาพบนภูกระดึง พ่อ (นายทองหนัก) ได้รับการติดต่อจากป่าไม้เขตอุดรซึ่งเป็นเพื่อนเมื่อครั้งเรียนที่โรงเรียนประถมกสิกรรมด้วยกัน ให้หาช้างเพื่อให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถประทับทอดพระเนตรบนภูกระดึง จึงได้คัดเลือกช้างของตัวเอง (นายทองหนักมีช้างอยู่หลายเชือกเนื่องจากเป็น “นายฮ้อยช้าง” ทำอาชีพรับจ้างชักลากไม้) และกลุ่มผู้มีช้างที่ทำงานชักลากไม้ให้ทางราชการเลือกช้างที่มีคุณลักษณะเหมาะสมที่สุด แล้วนำมาขอมเดินที่ถนนเจริญรัฐเพื่อให้เกิดความคุ้นเคยกับผู้คน ได้ช้างพลายคำหมื่นเป็นช้าง

.....
ในช่วงเวลาต่อมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จฯ ณ จังหวัดเลย อีก 5 ครั้ง ได้แก่ พ.ศ. 2510, 2512, 2516, 2520 และ 2524 (ดู นพพล แก่งจ่าป่า และคณะ. อ้างแล้ว: 92)

พระที่นั่ง และนายทองหนักได้รับมอบหมายจากทางราชการให้ทำหน้าที่เป็นความข้าง ซึ่งขณะนั้นมีตำแหน่งเป็นประธานสภาจังหวัดเลย และให้นายย่น สิริกัญญารัตน์ ไทบ้านก้างปลา เป็นเท้าข้างซ้าย และให้นายฉลาด ดุวิสัย ไทบ้านปากกู่ เป็นเท้าข้างขวา...”

มีราษฎรเดินทางขึ้นไปเฝ้าชมพระบารมีเป็นจำนวนมาก ทรงไต่ถามทุกข์สุขของราษฎรที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทโดยทั่วกัน ภายหลังที่เสวยพระกระยาหารกลางวัน เสด็จพระราชดำเนินออกพระราชทานเสมาและเข็มที่ระลึกแก่ผู้มีส่วนช่วยเหลือในการรับเสด็จ อธิบดีกรมป่าไม้ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสเชิญเสด็จฯ ทรงปลุกต้นสนเพื่อเป็นสิริมงคลแก่สถานที่และเป็นอนุสรณ์การเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้ และทางราชการได้ขอพระราชทานต้นสนสามใบให้เป็นต้นไม้ประจำจังหวัดเลย (ทอง สุวรรณสิงห์. อ้างแล้ว)

หลังจากนั้น เวลา 14.00 น. พันตำรวจเอก ต่อศักดิ์ ยมนาท ผู้ว่าราชการจังหวัดเลยขณะนั้นได้เตรียมการรับเสด็จไว้ที่บ้านสีฐาน อำเภอวังสะพุง เมื่อเฮลิคอปเตอร์พระที่นั่งจอดบนสนามหน้าโรงเรียนบ้านสีฐาน ทั้งสองพระองค์ได้ทรงพระราชดำเนินไต่ถามทุกข์สุขของราษฎร ได้มีราษฎรทูลเกล้าฯ ถวายของป่าแปลกๆ มากมาย เช่น นกเขา ไก่ฟ้า กระเจง และกล้วยไม้ เป็นต้น และเสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์ส่วนพระที่นั่งต่อมาจังหวัดเลย บนเส้นทางเสด็จผ่านทรงโปรดให้วะสถานเพาะเลี้ยงครั้ง ทรงสนพระทัยกิจการของสถานเพาะเลี้ยงครั้งเพราะครั้งเป็นสินค้าออกที่สำคัญของประเทศ ควรได้รับการส่งเสริมในการผลิตและการหาตลาด สถิติครั้งที่ส่งออกนอกประเทศในปี 2496 มีมูลค่า 75 ล้านบาท ปี 2497 มีการส่งออกครั้งเป็นมูลค่า 175 ล้านบาท และปี 2498 เพียงหกเดือน มีมูลค่า 94 ล้านบาท ทรงซักถามเจ้าหน้าที่ซึ่งได้กราบทูลอธิบายอยู่เป็นเวลานานเกือบครึ่งชั่วโมง ทรงพระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์แก่อธิบดีกรมป่าไม้ แล้วเสด็จต่อไปยังจังหวัดเลย (กรมศิลปากร. 2544)

ถนนมายังเมืองเลยเป็นฝุ่นมาก จนถึงปากทางที่ว่าการอำเภอวังสะพุง กำหนดให้หมู่บ้าน นักเรียน และประชาชนเฝ้ารับเสด็จอย่างคับคั่ง ชุมรับเสด็จจัดทำไว้อย่างสวยงาม มีนาคพ่นน้ำทั้งสองข้าง ชุมดังกล่าวอาคารสร้างโดยนายรังษี ศิริรังษี นายช่างชลประทาน ชาวอำเภอวังสะพุง ทูลเกล้าฯ ถวายของป่า เช่น นกยูง ไก่ฟ้า เลียงผา นกเค้าแมว และลิงเล็ก สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงโปรดมาก แล้วเสด็จต่อมาจังหวัดเลยทรงถึงเมืองเลย เวลา 19.00 น. อากาศเริ่มมืดสลัว สองข้างทางเสด็จมีประชาชนตั้งโต๊ะบูชาไว้ริมถนน ส่วนมากจุดธูปเทียนบูชา ทำให้ได้ภาพแสงเทียนแวววาวท่ามกลางบรรยากาศมืดสลัว เป็นภาพงดงามมาก ประชาชนนั่งพนมมือเมื่อรถพระที่นั่งผ่านไป ขบวนรถพระที่นั่งเคลื่อนผ่านชุมรับเสด็จที่ทำด้วยไม้ไผ่รูปป้อม เจดีย์ อย่าง

สวยงาม เสด็จถึงศาลากลางเป็นเวลาพลบค่ำ เสด็จประทับ ณ ปรำศาลากลาง ประชาชน
แซ่ซ้องถวายพระพรและคอยเฝ้าชมพระบารมีอยู่เป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวทรงมีรับสั่งให้ราษฎรกลับไปพักผ่อนก่อนและให้มาเฝ้าในวันรุ่งขึ้น เพราะทรง
เป็นห่วงว่าราษฎรจะเหนื่อย เนื่องจากเป็นเวลาค่ำมากแล้ว แต่ราษฎรส่วนมากต่างพากัน
วนเวียนอยู่บริเวณนั้น หลังจากเสวยพระกระยาหารค่ำแล้ว ได้เสด็จลงทอดพระเนตรการ
แสดงพื้นเมือง ซึ่งทางจังหวัดจัดถวาย ทรงสนใจการแสดงของชาวเขาแห่งอำเภอเชียงคาน
มาก

ตั้งแต่เช้าตรู่วันที่ 7 พฤศจิกายน ราษฎรชาวจังหวัดเลยได้คอยเฝ้ารับเสด็จเพื่อชม
พระบารมีอย่างใกล้ชิด การรับเสด็จเป็นไปอย่างเรียบร้อย ด้วยความร่วมมือกันเป็นอย่างดีของ
พันตำรวจเอกต่อศักดิ์ ยมภาค ผู้ว่าราชการจังหวัด นายเชาว์ พงษ์ประดิษฐ์ นายอำเภอ
เมืองเลย พันตำรวจตรีเสวก พรหมบุรี ผู้กำกับการตำรวจภูธรจังหวัดเลย และคณะกรรมการ
จังหวัด ตลอดจนพ่อค้าประชาชนทุกคนได้เวลาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับ
พลับพลา พันตำรวจเอกต่อศักดิ์ ยมภาค ผู้ว่าราชการจังหวัด กราบบังคมทูลรายงานสภาพ
จังหวัดความว่า (กรมศิลปากร. อ้างแล้ว)

“...ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม ข้าราชการ พ่อค้า คหบดี
และประชาชนในจังหวัดเลย ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลพระกรุณา
แสดงความปิติโสมนัสในโอกาสที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาททั้งสองพระองค์ได้ทรงอุตสาห์เสด็จ
โดยพระราชพาหนะต่างๆ ฝ่าความยากลำบากในการเดินทางจนมาปรากฏพระองค์ให้ข้า-
พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้มีโอกาสเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายความจงรักภักดีและชม
พระบุญญาบารมี ณ บัดนี้ นับว่าเป็นพระมหากุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมมหาที่สุดมิได้
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายรู้สึกปลื้มปิติที่จะพรรณนาให้สมกับความจงใจของบรรดาข้า
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ซึ่งมีมาหลายสิบปีได้ปรากฏเป็นความจริงขึ้นแล้ว และจะเป็นภาพ
ประทับใจแก่บรรดาข้าพระพุทธเจ้าไปจนตลอดชีวิต ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายต่างซาบซึ้งใน
พระมหากุณาอย่างล้นเกล้าล้นกระหม่อม เพราะจังหวัดเลยเป็นจังหวัดที่ทุกข์ที่สุด การ
ไปมาไม่สะดวก เนื่องจากห่างไกลเส้นทางรถไฟมาก ทางรถยนต์ก็เพิ่งสร้างและเปิดให้ไป
มาเมื่อ 3-4 ปีมาแล้ว จึงไม่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์ของชาติไทยมาก่อนว่า มีพระมหา
กษัตริย์ของประเทศไทยพระองค์ใดได้เสด็จมาถึงโดยเฉพาะการเสด็จมาเยี่ยมเยียนจังหวัด
เลยในครั้งนี้ก็ปรากฏว่าได้ฝ่าละอองธุลีพระบาททั้งสองพระองค์ได้เสด็จมาด้วยความยาก
ลำบากเป็นอันมาก คือ ต้องเสด็จโดยทางรถไฟและเครื่องบิน ข้าพระพุทธเจ้าจึงหวังด้วย
เกล้าด้วยกระหม่อมว่าได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทคงจะได้ทอดพระเนตรเห็นสภาพทั่วๆ ไปของ

จังหวัดเลยว่ามีสภาพเป็นอย่างไร จังหวัดเลยเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่บนที่ราบสูงและเต็มไปด้วยป่าเขา ที่ตั้งตัวจังหวัดอยู่บนพื้นที่ราบซึ่งล้อมไปด้วยภูเขา สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 400 เมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปประมาณ 425 กิโลเมตร มีเนื้อที่จังหวัดประมาณ 11,000 ตารางกิโลเมตร มีประชากรสำรวจครั้งล่าสุดเมื่อ พ.ศ. 2490 มีจำนวน 134,012 คน หรือเฉลี่ยแล้ว 12 คน ต่อ 1 ตารางกิโลเมตร นับว่าเป็นจังหวัดที่มีประชากรน้อยและยังมีเนื้อที่ว่างเปล่าอีกมาก ในฤดูร้อนอากาศร้อนจัด และหลังเที่ยงคืนไปแล้วอากาศหนาวเย็น ในฤดูหนาวอุณหภูมิลดต่ำถึง 30 องศาฟาเรนไฮต์ มีหมอกลงจัด บางวันหมอกอยู่ถึงเวลา 9.00 น. กล่าวถึงอาชีพสำคัญของราษฎรจังหวัดนี้คือ การทำนา ทำไร่ฝ้าย ไร่พริก ไร่ยาสูบ ไร่ข้าวโพด และถั่วฯ ซึ่งปรากฏว่าได้ผลดี เพราะพื้นดินมีปุ๋ยธรรมชาติ ส่วนการปลูกต้นไม้ผลไม้ต่าง ๆ น้อย สุดท้ายนี้ขออัญเชิญอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย จงอภิบาลรักษาให้ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาททั้งสองพระองค์ทรงพระเกษมสำราญตลอดทุกทิพาราตริกาล มีพระชนมายุยืนนานนับด้วยร้อยพรรษา แม้มีพระประสงคฺสิ่งใดของจงสำเร็จผลสมพระราชประสงค์ทุกประการ ขอให้ทั้งสองพระองค์เสด็จอยู่เป็นมิ่งขวัญของประเทศไทยไปตลอดกาลเทอญ ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงมีพระราชดำรัสตอบขอใจชาวจังหวัดเลย และรับสั่งถึงความทุกข์ยากลำบากของราษฎร ทรงเป็นห่วงและขอให้ทุกคนมีความมานะอดทนในการทำมาหากิน และนอกจากการทำนาแล้ว ควรทำครั้งด้วยเพื่อเป็นการเพิ่มพูนรายได้อีกทางหนึ่ง แล้วทรงขอให้ทุกคนสามัคคีกลมเกลียวกันเพื่อชาติบ้านเมืองต่อไป หลังจากทรงได้ถามทุกข์สุขของราษฎรโดยทั่วกันแล้ว ทรงขั้บรยนต์พระที่นั่งไปทอดพระเนตรกิจการของชลประทานน้ำหมาน มีนายจำลอง อัดนโถ นายธัญญาผลสมบัติ นายอุทัย จำเริญพุกฤษ และนายรังษิ ศิริรังษิ เฝ้ารับเสด็จ และเสวยพระกระยาหารกลางวันท่ามกลางเสียงดนตรีไทยจากคณะครูที่จัดมาขับกล่อมอยู่ตลอดเวลา ได้พระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์โดยทั่วกัน จากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงขั้บรยนต์พระที่นั่งทอดพระเนตรบริเวณเมืองเลยด้วยพระองค์เอง แล้วเสด็จต่อไปยังสนามบินจังหวัดเลย ซึ่งมีราษฎรเฝ้ารับเสด็จอย่างคับคั่ง ทรงขั้บรยนต์พระที่นั่งผ่านแถวราษฎรเพื่อให้ได้ชมพระบารมีโดยใกล้ชิดจนถึงเวลาที่เครื่องบินพระที่นั่งพร้อมที่จะนำเสด็จต่อไปยังจังหวัดอุดรธานี

การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรเมืองเลยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเป็นแรงกระตุ้นสำคัญในการพัฒนาในเมืองเลยขนานใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับเปลี่ยนพื้นที่กายภาพของเมืองผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเมืองเลยภายหลังการเสด็จ

การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานหลายๆ อย่าง มีการริเริ่มพัฒนา ก่อนหน้าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชและพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในจังหวัดเลยบ้างแล้ว อย่างไรก็ตาม ผลของการพัฒนาโดยมากปรากฏขึ้นภายหลังการเสด็จ แทบทั้งนั้น โดยเฉพาะการเข้ามาของทางหลวงเส้นสำคัญคือถนนมะลิวรรณ (ตั้งชื่อตามนายกระมน มะลิวรรณ อดีตนายช่างแขวงการทางจังหวัดขอนแก่น) ที่เชื่อมระหว่างจังหวัดเลยกับจังหวัดขอนแก่น เป็นสิ่งที่ปลดพันนาการของพื้นที่ทางกายภาพเมืองเลยที่เคยขัดขวางการเคลื่อนไหวเดินทางไปมาของผู้คนในเมืองเลยกับผู้คนในท้องที่อื่นๆ ของประเทศไทยลงอย่างสิ้นเชิง รวมทั้งยังเชื่อมคนเมืองเลยกับพื้นที่ชนบทตามอำเภอต่างๆ โดยรอบด้วย นำมาซึ่งการรับรู้ความแตกต่างของกันและกัน ส่งผลให้เมืองเลยกลายเป็นทั้งศูนย์รวมของหน่วยงานราชการและเป็นศูนย์กลางของความทันสมัยในท้องถิ่นไปพร้อมกันด้วย ที่สำคัญก็คือถนนมะลิวรรณยังส่งผลต่อทิศทางการขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองเลยด้วย กล่าวคือ

ในช่วงมีพระราชกฤษฎีกากำหนดจัดตั้งเทศบาลเมืองเลยยุคเริ่มแรกเมื่อครั้ง พ.ศ. 2479 ทิศทางการขยายตัวของชุมชนในเมืองเลยเป็นไปอย่างซ้ำๆ โดยมีลักษณะเป็นแนวยาว (Linear Pattern) ตลอดแนวสองฟากฝั่งของถนนเจริญรัฐ ที่เป็นถนนสายหลักทั้งในด้านการปกครองและด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นที่ตั้งของส่วนราชการและตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการปรับปรุงถนนเพื่อเป็นเส้นทางคมนาคมระหว่างเมืองเลยกับภายนอก ได้ส่งผลให้ทิศทางการขยายตัวของชุมชนในเมืองเลยขยายตัวจากบริเวณถนนเจริญรัฐมาทางด้านทิศตะวันตก และเวลาต่อมา เมื่อมีการย้ายศาลากลางและศูนย์ราชการจากกุดป่อง มาตั้งอยู่ริมถนนมะลิวรรณ ในปี พ.ศ. 2512 (สมัยนายกำเก็ง สุริยการ เป็นผู้ว่าราชการ) ยิ่งเป็นแรงผลักดันสำคัญในการขยายตัวของชุมชนมาทางทิศตะวันตกรอบๆ ศูนย์ราชการ พร้อมกันนั้นก็มีการตัดถนนอีกหลายสายเพื่อเชื่อมต่อกับถนนมะลิวรรณ

ถนนมะลิวรรณจึงเปรียบเสมือนประตูบานใหญ่ที่เปิดเมืองเลยออกสู่โลกภายนอก พร้อมกับนำพาผู้คนจากภายนอกเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ทำมาหากินและสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับเมืองเลยควบคู่ไปด้วย โดยการตัดถนนมะลิวรรณเข้ามายังเมืองเลยนั้น คุณตาปรีชา เพชรสิงห์ หนึ่งในแรงงานที่มีส่วนสร้างถนนเส้นดังกล่าว บรรยายถึงความยากลำบากในการตัดถนนเส้นนี้เข้ามาว่า (ปรีชา เพชรสิงห์. 2557: สัมภาษณ์)

“...(คุณตาปรีชา) เป็นคนภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองเลย ช่วงปี พ.ศ. 2489 โดยมาทำงานเป็นคนขับรถสพระชาชาติเพื่อพัฒนาถนนจากผานกเค้า มาจังหวัดเลย สาเหตุที่เข้ามานั้น พ่อตีช่วงดังกล่าวนายทองหนัก สุวรรณสิงห์ เขาไปหา คนที่ขับรถสพระชาชาติเพื่อพัฒนาถนนจากเมืองเลยมาขอนแก่น พ่อตีจบโรงเรียนช่างกล มาจากกรุงเทพฯ ซึ่งสมัยนั้นนอกจากขับรถได้แล้วต้องซ่อมรถได้ด้วย โดยคุมรถมาทั้งหมด 4 คัน เส้นทางจากขอนแก่นมาผานกเค้านั้นทำเสร็จพอเดินทางได้แล้ว แต่จากผานกเค้ามายังเมืองเลยยังเป็นทางเกวียน หน้าฝนไม่สามารถใช้ได้เลย และตรงผานกเค้ายังไม่มี สะพานข้ามน้ำพอง การข้ามต้องรอช่วงน้ำพองแห้ง ถ้าน้ำมากต้องรอๆ โดยข้ามมอตั้ง แคมป์เพื่อพัฒนาทางอยู่ตรงผานกเค้า 3 เดือน จากนั้น มาตั้งแคมป์เพื่อพัฒนาทางอยู่ตรง ห้วยส้ม (ตำบลห้วยส้ม อำเภอภูกระดึง) อีก 3 เดือน มาอยู่ที่ตาต๋า (ตำบลตาต๋า อำเภอ ผาขาว) อีก 1 เดือน อยู่ที่บ้านปากปวนที่วังสะพุง 2 เดือน และที่บ้านขอนแก่นใกล้ๆ ศูนย์ พัฒนาพืชไร่ อีก 6 เดือน ทำทางสำรองเพื่อให้รถพอเดินทางมาได้แล้วจึงค่อยเข้ามาอยู่ใน ตัวเมืองเลย ...”

ถนนมะลิวรรณที่ตัดเข้ามาเมืองเลยได้มีการตัดถนนในตัวเมืองเลยเพื่อเชื่อมต่อกับถนนมะลิวรรณอีกหลายสาย ได้แก่

ถนนนกแก้ว เป็นถนนที่เชื่อมต่อกับถนนชุมสายตรงวงเวียนน้ำพุ ทอดตัวมาทางด้านทิศตะวันตก ผ่านโรงพยาบาล ตัดถนนมะลิวรรณ เลียบกำแพงข้างศาลากลางจังหวัด ไปสิ้นสุดที่วัดป่านาสูง ถนนนกแก้วตั้งชื่อตามนามสกุลนายชวนห์ นกแก้ว ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย ในช่วงปี พ.ศ. 2491-2494 (ทอง สุวรรณสิงห์. อ้างแล้ว)

ถนนร่วมใจเป็นถนนที่เชื่อมระหว่างถนนเจริญรัฐกับถนนมะลิวรรณ ตัวถนนทอดตัวอยู่ระหว่างถนนพิพัฒน์มงคลกับถนนนกแก้ว มีจุดเริ่มต้นจากถนนมะลิวรรณข้างโรงพยาบาลเมืองเลย ไปตัดกับถนนเจริญรัฐที่ตลาดเมืองใหม่ จรดกับสะพานข้ามแม่น้ำเลย ที่สามารถเชื่อมกับถนนเลย-นาด้วงได้ในพื้นที่ชุมชนบ้านปากเลย ชื่อถนนร่วมใจ ตั้งชื่อตามการร่วมแรงร่วมใจของชาวเมืองเลยในการบริจาคที่ดินเพื่อสร้างถนน โดยการได้รับงบประมาณจากทางรัฐบาลในสมัย ส.ส. ชาญยุทธ สุทธิรักษ์ ในช่วงปี พ.ศ. 2518 (ประพนธ์ พลอยพุ่ม. 2557: สัมภาษณ์)

ถนนร่วมมิตร เป็นถนนเชื่อมระหว่างกุดป่องกับชุมชนบ้านนาเงิน ไปเชื่อมต่อกับถนนมะลิวรรณทางด้านทิศตะวันตก สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2511 โดยมีนายประชา บุญนคร เป็นผู้บุกเบิกถนน ร่วมกับคุณลุงสุวิทย์ ไพรณะ เป็นผู้สละที่ดินส่วนตัวเพื่อใช้ในการสร้างถนน (สุวิทย์ ไพรณะ. 2557: สัมภาษณ์)

ถนนจรัสสี่ เป็นบริเวณข้างโรงเรียนเมืองเลยกับศาลากลางจังหวัด ถนนจรัสสี่ตั้งตามนามสกุลของนายเฉลียว จรัสศรี ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย ในช่วงปี พ.ศ. 2519-2520 ใช้สัญจรไปมาระหว่างถนนมะลิวรรณกับชุมชนในด้านทิศตะวันตกของเมืองเลย ทั้งชุมชนบ้านนาเขินและชุมชนบ้านนาหนองท่าแพ (ประพนธ์ พลอยพุ่ม. อ้างแล้ว)

ต่อมาได้มีการตัดถนน ตรอก ซอย เพื่อเชื่อมถนนสายหลักเข้าหากัน เพื่อให้การเดินทางสัญจรไปมาภายในเมืองเลยมีความสะดวกขึ้น รวมไปถึงการสร้างวงเวียนหอนาฬิกาเพื่อเป็นกลไกให้การเดินทางเคลื่อนไหวในถนนที่ใช้สัญจรไปมาภายในตัวเทศบาลเมืองเลย และเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึง “ความเป็นเมือง” อันแตกต่างไปจากพื้นที่ “ชนบท” โดยวงเวียนแห่งแรกของจังหวัดเลยสร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2505 สมัยร้อยตำรวจโทเรือง สถานานนท์ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ตั้งอยู่บนรอยต่อของถนนสี่สายมาบรรจบกัน ได้แก่ ถนนนกแก้วทางด้านทิศตะวันตก ถนนสถลเขียงคานทางด้านทิศเหนือ ถนนชุมสายทางด้านทิศตะวันออก และถนนเสรียุติทางด้านทิศใต้ ภายหลังวงเวียนดังกล่าวได้เปลี่ยนจากวงเวียนหอนาฬิกาเป็นวงเวียนน้ำพุ ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

นอกจากถนนหนทางแล้ว สาธารณูปโภคด้านอื่นๆ ที่รัฐขยายลงสู่เมืองเลยก็เป็นอีกปัจจัยที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับเมืองเลย และมีอิทธิพลต่อการขยายตัวของชุมชนในเขตเมืองเลยไปพร้อมกัน โดยเฉพาะการเข้ามาของไฟฟ้า ในช่วง ปี พ.ศ. 2503 ที่นำแสงสว่างและการใช้ชีวิตในเวลากลางคืนมาสู่เมืองเลย มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับการนำไฟฟ้าเข้ามายังเมืองเลยเอาไว้ว่า ภายหลังการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชและพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อปี พ.ศ. 2498 สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีมีความคิดที่จะดำเนินตามเส้นทางเสด็จของพระเจ้าอยู่หัว กระทั่งในปี พ.ศ. 2503 สฤษดิ์ได้เดินทางมายังเมืองเลยและได้เดินสำรวจวิถีชีวิตของผู้นคนในตลาดเมืองเลย ตามคำบอกเล่าของคนท้องถิ่นที่ว่า

“...เมื่อสฤษดิ์เห็นสินค้าที่ชาวบ้านนำมาค้าขายมีแต่ของป่า สฤษดิ์ได้สั่งให้ข้าราชการนำอาหารทะเลจากขอนแก่นมาขายในเมืองเลยให้ชาวบ้านได้บริโภคอาหารทะเลบ้าง พอเดินมาถึงบริเวณหน้าโรงแรมไทยอุดมตรงกึ่งกลางถนนเจริญรัฐ เป็นเวลาค่ำพอดีเจ้าของโรงแรมไทยอุดมจึงได้นำตะเกียงเจ้าพายุมาจุดเพื่อให้มีแสงสว่าง สฤษดิ์เห็นดังนั้นจึงสั่งให้ข้าราชการนำเอาไฟฟ้ามายังเมืองเลยโดยนายทองหนัก สุวรรณสิงห์ นายเทศมนตรีเทศบาลเมืองเลยขณะนั้นเป็นผู้รับมอบ และนำเข้ามาติดตั้งยังบริเวณโรงไฟฟ้าในปัจจุบัน ครั้งแรกเมื่อนำมาใช้ในเขตเทศบาลนั้น ชาวบ้านตื่นตื่นดีใจและชื่นชมนาย

ทองหนักเป็นอย่างมาก แต่เมื่อใช้ไปได้ไม่กี่วันเกิดติดๆ ดับ เพราะกำลังไฟฟ้าไม่เพียงพอ กับความต้องการใช้ของชาวบ้าน จึงเป็นเหตุให้ชาวบ้านกลับต่อว่านายทองหนักว่านำเอา เครื่องไม่ดีมาใช้ หรือไม่กี่หาว่านายทองหนักทุจริต...” (ทนง สุวรรณสิงห์. อ้างแล้ว)

การสร้างถนนและทางหลวงขึ้นดังกล่าวนับได้ว่าเป็นสิ่งที่สถาปนาตัวตนของ ประเทศไทยขึ้นมาบนประสบการณ์เดินทางและการขนส่งของมวลชน พร้อมกับปลด พันธนาการของพื้นที่ทางกายภาพเมืองเลยที่เคยขัดขวางการเคลื่อนไหวเดินทางของผู้คน พื้นที่ประเทศไทยในบริเวณต่างๆ ซึ่งรวมถึงเมืองเลยสามารถสัมผัสได้ด้วยประสบการณ์จริง หรือกลายเป็นความจริงเชิงประจักษ์ จนสามารถทำให้คนจำนวนมากตระหนักได้ถึง การเปลี่ยนแปลงและจินตนาการได้ถึงพื้นที่ประเทศไทยอย่างชัดเจนขึ้นมา ขณะเดียวกันไฟฟ้า สาธารณูปโภคอื่นๆ โดยเฉพาะไฟฟ้าก็ตามมาด้วยเครื่องมือและอุปกรณ์ที่เชื่อมเมืองเลยกับ โลกภายนอกอีกหลายอย่าง เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

ควบคู่กันนั้นยังมีสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ ที่ได้รับการพัฒนาใน ช่วงเวลาเดียวกัน อาทิ โรงพยาบาลเมืองเลยที่ได้เริ่มดำเนินการก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2494 โดยกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข จัดสรรเงินงบประมาณ จำนวน 500,000 บาท ให้ จังหวัดเลยจัดซื้อที่ดิน (ทะเบียนพัสดุ 13176 แปลงเลขที่ ลย.15) และปี พ.ศ. 2495 กรม การแพทย์ได้จัดสรรงบประมาณมาให้จังหวัดก่อสร้างอาคารต่างๆ ได้แก่ ตึกอำนวยการเรือน คนไข้ 25 เตียง บ้านพักผู้อำนวยการ โรงพักศพ ซึ่งสร้างเสร็จและมีพิธีเปิดใช้อย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2496 เป็นโรงพยาบาลขนาด 25 เตียง และต่อมาภายหลัง ได้รับงบประมาณเพื่อขยายการบริการและก่อสร้างอาคารเพิ่มเติมในเวลาต่อมา ส่งผลให้ โรงพยาบาลเมืองเลย จากที่เป็นโรงพยาบาลจังหวัดขนาดเล็กมีจำนวนเตียงรองรับคนไข้ได้ เพียง 25 เตียง มีแพทย์เพียง 2-3 ท่าน ปัจจุบันสามารถให้บริการสาธารณสุขในด้านต่างๆ อย่างครอบคลุมไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันควบคุมโรค การรักษาพยาบาล การฟื้นฟูสมรรถภาพ การดูแลสุขภาพในชุมชน (ข้อมูลทั่วไปโรงบาลเมืองเลย. 2557)

การตั้งโรงเรียนเลยพิทยาคม ในด้านทิศตะวันตกของเมืองเลย ซึ่งเดิมทีโรงเรียน เลยพิทยาคมเป็นโรงเรียนที่รวมโรงเรียนสตรีเลย (โรงเรียนประจำจังหวัดหญิง) กับโรงเรียน สโมสรวิทยาลัย (โรงเรียนประจำจังหวัดชาย) ตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2515 ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของกรมวิสามัญศึกษา (กรม สามัญศึกษา) ในการปรับปรุงโรงเรียนของรัฐบาลทั่วประเทศให้เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ โดย โรงเรียนรัฐบาลของจังหวัดใดก็ตามหากพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่สามารถรับนักเรียนได้ถึง 2,000 คน ในปี พ.ศ. 2515 กระทรวงศึกษาธิการก็จะรวมโรงเรียนประจำจังหวัดชายและ

โรงเรียนประจำจังหวัดหมิงเข้าด้วยกันเป็นโรงเรียนเดียว ซึ่งในระยะเดียวกันนี้จังหวัดอื่นๆ ก็มีการรวมโรงเรียนประจำจังหวัดทั้งชายและหมิงเข้าด้วยกันเป็นโรงเรียนเดียว เช่น โรงเรียนสระบุรีวิทยาคม จังหวัดสระบุรี โรงเรียนสิงห์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี โรงเรียนพิจิตรพิทยาคม จังหวัดพิจิตร โรงเรียนตากพิทยาคม จังหวัดตาก เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ โรงเรียนสโมสรวินาลัย จึงต้องย้ายจากสถานที่เดิมที่มีพื้นที่เพียง 23 ไร่ (โรงเรียนเมืองเลยในปัจจุบัน) มารวมกับโรงเรียนสตรีเลย ซึ่งมีพื้นที่ถึง 81 ไร่ 2 งาน 045/10 ตารางวา หลังจากมีประกาศของกระทรวงศึกษาธิการแล้ว นายสมสิน โทณะสุต ศึกษาธิการจังหวัดเลยได้ดำเนินการย้ายโรงเรียนในช่วงปิดภาคเรียนและได้แต่งตั้ง นายเฉลิม จิรนาท อาจารย์ใหญ่โรงเรียนสโมสรวินาลัย เป็นผู้รักษาการในตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนเลยพิทยาคม เมื่อเริ่มเปิดทำการสอนในปี พ.ศ. 2515 จัดการเรียนแบบสหศึกษา มีห้องเรียน 35 ห้อง นักเรียนรวมทั้งสิ้น 1,468 คน เป็นชาย 758 คน หมิง 710 คน ครู-อาจารย์ 61 คน โดยมี ดร. ก่อ สวัสดิพานิชย์ อธิบดีกรมวิสามัญศึกษา และนายวิจิตร สัจจะเวทนะ ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย ได้ร่วมกันเปิดป้ายโรงเรียนเลยพิทยาคม เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2515 (ข้อมูลทั่วไปโรงเรียนเลยพิทยาคม. 2557)

รวมทั้งสถานที่คุ้มซังนักโทษ หรือ คุกที่มีการย้ายออกจากที่ตั้งบริเวณกุดป่องมาอยู่ทางฝั่งตะวันตกของเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2496 แล้ว และใช้สถานที่ดังกล่าวจัดตั้งวิทยาลัยอาชีวะเลยขึ้นแทน แต่ปัจจัยสำคัญที่สุดที่มีอิทธิพลต่อการนำพาให้ทิศทางการขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองเลยขยายตัวมาทางทิศตะวันตก ก็คือ การย้ายศาลากลางจังหวัดและส่วนราชการอื่นๆ จากบริเวณที่ตั้งเดิมที่กุดป่องมายังพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของศาลากลางและศูนย์ราชการจังหวัดเลยในปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2512 โดยเหตุผลของการย้ายศาลากลางและศูนย์ราชการจังหวัดเลยดังกล่าว ก็เนื่องมาจากพื้นที่ส่วนราชการบริเวณกุดป่องนั้นแออัด เพราะมีหลายหน่วยงานที่มีสถานที่ตั้งอยู่บริเวณดังกล่าวทั้งศาลากลางจังหวัด ศาลจังหวัด สถานีวิทยุกระจายเสียง สำนักงานเทศบาล ดังนั้นจึงเกิดความไม่สะดวกต่อการเข้าไปติดต่อราชการของประชาชน (สัมฤทธิ์ สุภามา. 2557: สัมภาษณ์)

ศาลากลางและศูนย์ราชการจังหวัดเลย เริ่มสร้างในช่วงที่นายกำเกิง สุรการ (พ.ศ. 2508-2512) เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดเลย ในปี พ.ศ. 2510 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ ได้เสด็จ ให้ความคืบหน้าของการก่อสร้างอาคารศาลากลางหลังใหม่พร้อมกับได้เสด็จ เยี่ยมพสกนิกรชาวจังหวัดเลยที่มาเฝ้าบริเวณสนามหน้าศาลากลางอย่างเนืองแน่นและในวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2512 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ เสด็จประทับเฮลิคอปเตอร์จากจังหวัดอุดรธานี มายังสนามหน้าโรงเรียนสโมสรวินาลัยเพื่อ

ประทับรถพระที่นั่งไปเปิดอาคารศาลากลางจังหวัดเลย และพระราชทานพระพุทธรูปพระราชบริพัตร ให้แก่นายกำเกิง สุรการ ผู้ว่าราชการจังหวัดเลยเพื่อให้เป็นพระพุทธรูปประจำจังหวัดเลย (สำนักงานจังหวัดเลย. 2557)

การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ นานา ในเมืองเลยที่เข้มข้นอย่างมากภายหลังการสตีจย นำพาให้พื้นที่เทศบาลเมืองเลยแตกต่างไปจากพื้นที่ชนบทรอบนอกอย่างชัดเจน ไม่เพียงแต่การเป็นศูนย์ราชการซึ่งรวมอำนาจด้านการบริหารปกครองเท่านั้น พื้นที่ในเขตเมืองหรือตลาดยังเป็นแหล่งรวมของความทันสมัยนานาชนิดที่กระจุกตัวรวมอยู่ที่พื้นที่เมือง ตัวอย่างเช่น กิจการโรงหนังและการเสพมหรสพทันสมัยที่แพร่หลายในเมืองเลยนับตั้งแต่ ช่วงปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา โดยเฉพาะโรงหนังในยุคพัฒนานี้ มีโรงหนังในตัวเมืองเลยอยู่หลายโรงด้วยกัน (ปรีชา เพชรสิงห์. อ้างแล้ว)

นอกจากการเสพมหรสพสมัยใหม่อย่างเช่นภาพยนตร์แล้ว ยังมีความสัมพันธ์กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามาพร้อมการขยายตัวของธุรกิจของคนจีน เช่น การถ่ายรูป คุณวิชัยเจ้าของร้านถ่ายรูปปรามาไฟโตทกล่าวไว้ในช่วงแรกที่เข้ามาในเมืองเลยตัดสินใจเปิดร้านถ่ายรูป ลงทุนด้วยเงิน 20,000 บาท ในช่วงแรกที่เปิดร้านมีจำนวนลูกค้าสนใจมาถ่ายรูปจำนวนมาก แม้จะมีร้านถ่ายรูปอยู่หลายร้านก็ตาม โดยกลุ่มลูกค้าโดยส่วนใหญ่จะเป็น กลุ่มข้าราชการ และชาวบ้านนอกเมืองที่มักเข้ามาตลาดช่วงวันศีลหรือวันพระ หลังจากที่เปิดร้านได้ 5 ปี ทำให้สร้างรายได้เป็นอย่างดีเป็นกอบเป็นกำ (วิชัย วิริยันเมฆ. 2557: สัมภาษณ์)

ความทันสมัยที่มาพร้อมกับการพัฒนานี้ยังรวมไปถึงสถานเริงรมย์ในช่วงเวลา กลางคืน ที่เข้ามาพร้อมแสงสว่างของไฟฟ้าในเมืองเลย เช่น ธุรกิจไนต์คลับ ซึ่งมีริมน้ำไนต์คลับเป็นสถานที่แรกที่เปิดบริการในจังหวัดเลย ริมน้ำไนต์คลับตั้งอยู่บริเวณริมน้ำเลยฝั่งตะวันตก หลังโรงแรมภูหลวง โดยในช่วงแรกที่เปิดหากชายใดเข้าไปใช้บริการก็จะถูกนิรนาในเชิงล้อเลียนให้รู้กันทั่วทั้งตลาด (ปรีชา เพชรสิงห์. อ้างแล้ว)

รวมความแล้วภายหลังจากการที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชและพระบาทสมเด็จพระบรมราชินีนาถจะเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในจังหวัดเลย ในปี พ.ศ.2498 นับเป็นห้วงเวลาที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงมากที่สุดยุคหนึ่งของเมืองเลย อันเนื่องมาจากการพัฒนาด้านต่างๆ โดยเฉพาะในทางโครงสร้างพื้นฐาน และวิถีชีวิตสมัยใหม่ที่แผ่ขยายเข้ามาถึงเมืองเลย ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้พื้นที่ชุมชนในเขตเมืองเลยเริ่มมีความแตกต่างกับพื้นที่ชนบทที่อยู่ในต่างอำเภออย่างชัดเจน ทั้งการเป็นศูนย์รวมหน่วยงานราชการที่ทำหน้าที่ในการปกครองและบริการประชาชน ตลอดจนการเป็นศูนย์รวมความทันสมัยที่แผ่ขยายเข้ามาจากภายนอก เหตุตั้งนั้น ชุมชนในเขตเมืองเลยจึงทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชนบททั้งจังหวัดเลยไปโดยปริยาย

“เมืองเลย” ทลัการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

การพัฒนาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายหลังการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชดังกล่าวสอดคล้องกับทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่เมืองเลยมีอยู่มากล้นได้เป็นอย่างดี กระทั่งส่งผลให้จังหวัดเลยกลายเป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวที่ต้องการเข้าไปเที่ยวชม ซึ่งก่อนหน้านั้น แม้เลยจะเป็นเมืองที่มีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวหลายแห่ง ทั้งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่โอบล้อมด้วยภูเขา สลับซับซ้อนท่ามกลางสายหมอกปกคลุมเหนือยอดภู อุดมไปด้วยพืชพรรณป่าไม้นานาชนิด เช่น ภูกระดึง ภูเรือ เขียงคาน หรือท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่เลยมีประเพณีวัฒนธรรมอันมีเอกลักษณ์แตกต่างไปจากถิ่นอื่นซึ่งได้แก่ การละเล่นผีตาโขน ผีขนน้ำ ฯลฯ แต่ด้วยข้อจำกัดทางระบบการคมนาคมขนส่งอันเป็นปัจจัยสำคัญของการเดินทางท่องเที่ยวที่ยังไม่สมบูรณ์ เพราะการท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีเส้นทางหรือโครงข่ายขนส่งที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนสามารถติดต่อเชื่อมโยงกับพื้นที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงได้ แต่ถ้าขาดการคมนาคมขนส่งที่ดีแล้ว แม้ว่าแหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้นจะมีความสวยงามน่าประทับใจหรือมีคุณค่าสูงเพียงใดก็ตาม แหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้นย่อมไร้ความหมายไปโดยปริยาย (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548: 51) ซึ่งในเมืองเลยกว่าระบบการคมนาคมขนส่งจะเสร็จสมบูรณ์ก็ล่วงเลยเข้าสู่ช่วงทศวรรษ 2500 เข้าไปแล้ว หรือในประเด็นด้านการขาดสิ่งอำนวยความสะดวกไว้บริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามายังแหล่งท่องเที่ยวให้ได้รับความสุข ความสบาย และความประทับใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นต่อการยังชีพ ที่เรียกกันว่า “สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน” เช่น ระบบการสื่อสาร ระบบน้ำ ระบบไฟฟ้า การสุขาภิบาล การสาธารณสุข ฯลฯ ซึ่งในเมืองเลยสิ่งเหล่านี้ได้รับการสร้างสรรค์และปรับปรุงขึ้นในช่วงเวลาที่ไม่ห่างจากระบบการคมนาคมขนส่งเท่าใดนัก

ดังนั้น ภายหลังการเสด็จที่การคมนาคมและสิ่งอำนวยความสะดวกแก่การเดินทางท่องเที่ยวในเมืองเลยได้รับการปรับปรุงขึ้น จึงส่งผลให้ “พื้นที่ท่องเที่ยว” ในเมืองเลยเริ่มเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง และเมืองเลยเองได้ถูกการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือ ททท. กำหนดให้เป็น 1 ใน 9 จังหวัดที่มีศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเป็นจังหวัดเดียวในภาคอีสานที่ ททท. เข้ามาจัดตั้งศูนย์ประสานงานด้านการท่องเที่ยวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา

อนึ่ง ผลจากการเจริญเติบโตขึ้นของเมืองเลยภายหลังการเสด็จเพื่อให้การวางผังเมืองสอดคล้องกับการขยายตัวของเมือง จึงได้มีพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนแปลงพื้นที่ของ

เมืองเลยให้กว้างขวางขึ้น จาก 5.06 ตารางกิโลเมตร เป็น 12.41 ตารางกิโลเมตร (ตามความในมาตรา 3 ของพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนแปลงเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย พุทธศักราช 2524 (ราชกิจจานุเบกษา. 2524)

บทสรุป

การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญประการหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องยาวนานสำหรับจังหวัดเลยจังหวัดเล็กๆ แห่งหนึ่งในภาคอีสาน นั้นได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช โดยพระองค์พระราชทานพระราชดำรินโยบายต่างๆ เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและเสด็จมาปฏิบัติพระราชภารกิจตลอดจนเยี่ยมพสกนิกรชาวเลยหลายครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรชาวจังหวัดเลยครั้งแรก ระหว่างวันที่ 6-7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2498 นั้น ได้สร้างความปิติยินดีและปลอบปล้ำแก่ชาวเลยโดยถ้วนหน้า และยังผลต่อการกระตุ้นการพัฒนาและนำพาความเจริญรุ่งเรืองมาสู่เมืองเลยอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ซึ่งการพัฒนาเหล่านี้สอดคล้องกับทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่เมืองเลยมีและส่งผลให้จังหวัดเลยกลายเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูงที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศและภาคอีสาน

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2544). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดเลย. กรุงเทพฯ: ครุสภา.
- เกนหลง สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2542). ทำเป็นธรรม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิกตเวทินในพระบรมราชูปถัมภ์.
- ข้อมูลทั่วไปโรงพยาบาลเมืองเลย. (2557). เลย: โรงพยาบาลเมืองเลย. (เอกสารอัดสำเนา).
- ข้อมูลทั่วไปโรงเรียนเลยพิทยาคม. (2557) เลย: โรงเรียนเลยพิทยาคม. (เอกสารอัดสำเนา).
- ชนิดา ชิตบัณฑิตย์. (2554). โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ทง สุวรรณสิงห์. 16 มิถุนายน 2557. สัมภาษณ์.
- นพพล แก่งจำปา และคณะ. (2558). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ประวัติศาสตร์การขยายตัวของชุมชนในเขตเมืองเลย ระหว่างปี พ.ศ. 2396-2556. เลย: คณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.).
- บุญมา เสริฐศรี. (2539). ปาฐกถาเรื่องสภาพจังหวัดเลย ใน ปาฐกถาของผู้แทนราษฎรเรื่องสภาพของจังหวัดต่างๆ. กรุงเทพฯ: สมาคมมิตรภาพญี่ปุ่น-ไทย.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิชาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ประกาศแจกโฉนดที่ดิน (บอกผู้ปรารถนาจะคัดค้านและเรียกเจ้าของที่ดินมารับโฉนด) [รวม 6 เรื่อง]. (2479, 14 มีนาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 53 หน้า 1315.
- ประพนธ์ พลอยพุ่ม. 8 พฤษภาคม 2557. สัมภาษณ์.
- ปรีชา เพชรสิงห์. 3 พฤษภาคม 2557. สัมภาษณ์.
- พระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนแปลงเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย พ.ศ. 2524. (2524, 16 มีนาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 98 ตอนที่ 41 หน้า 4.
- วิชัย วิริย์นเมฆ. 3 พฤษภาคม 2557. สัมภาษณ์.
- สัมฤทธิ์ สุภามา. 7 พฤษภาคม 2557. สัมภาษณ์.
- สำนักงานจังหวัดเลย. (2557). พระบารมีปกเกล้าชาวเมืองเลย. เลย: สำนักงานจังหวัดเลย.
- สุวิทย์ ไปรณะ. 11 มกราคม 2557. สัมภาษณ์.